

แนวคิดเรื่องการหลุดพ้นด้วยภักติ (พุทธภักติ)
ในคัมภีร์สุขาวตียุทธ
Concepts of The Liberation with Bhakti (Buddha
Bhakti) In the Sukhavativayuha Sutra

พระสมุห์อดิเรก อาทิจจพโล
Phrasamuadirek adiccabalo
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
Department of Buddhist Studies
คณะพุทธศาสตร์
Faculty of Buddhism
มหาวิทยาลัยกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม
Mahachulalongkornrajavidyalaya Nakhonpanom Buddhist College

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1). เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและ
พัฒนาการของคัมภีร์สุขาวตียุทธและ 2). ศึกษาแนวคิดการหลุดพ้นด้วยภักติ
ในคัมภีร์สุขาวตียุทธ การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคัมภีร์ เป็นการศึกษาค้นคว้า
โดยอาศัยแหล่งข้อมูลสำคัญ คือ คัมภีร์สุขาวตียุทธ รวมถึงคัมภีร์พระพุทธศาสนา
ของนิกายต่าง ๆ ที่บันทึกด้วยภาษาสันสกฤต จีนโบราณ และภาษาไทย ผลที่ได้จาก
การวิจัยพบว่า คัมภีร์สุขาวตียุทธได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง
ที่มีความเห็นในลักษณะที่ทั้งเห็นด้วยและคัดค้านแนวคิดการใช้ศรัทธาเป็นตัวนำ
และพึ่งอำนาจภายนอก ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยนี้ ทำให้ทราบถึงประวัติ
ความเป็นมา ขอบเขตเนื้อหาแนวคิดสำคัญในคัมภีร์สุขาวตียุทธที่เป็นประโยชน์
ในเชิงวิชาการ สามารถนำมาใช้อ้างอิงในการศึกษาวิจัยต่อยอดองค์ความรู้ได้

รวมทั้งนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนามนุษย์และสังคมได้ เพราะเป็นแนวคิดที่เข้าใจธรรมชาติและข้อจำกัดของมนุษย์ที่แท้จริงว่า ไม่ได้มีเพียงการใช้ปัญญาของตนเองเท่านั้นจึงจะหลุดพ้นจากทุกข์ได้

คำสำคัญ: การหลุดพ้น, ภักติ, สุขาวตวิญญสูตร

Abstract

This research article aims to 1) study the history and development of Sukhavativayuha Sutra and 2) interpret the concept of liberation through Bhakti in Sukhavativayuha Sutra. This research is a biblical research study. It studies and researches based on the important information of source, namely the Sukhavativayuha Sutra. It includes Buddhist scriptures of various sects recorded in Sanskrit, ancient Chinese and Thai. The research found that the Sukhavativayuha Sutra has been widely criticized for its views that both agree and oppose the concept of faith-led and external power. Benefits from this research make known the history. Scope of content and important concepts in Sukhavativayuha Sutra are useful in academics. It can be used as a reference in research studies to expand the body of knowledge as well as applying the knowledge for the benefit of human and social development. This is because it is a concept that understands the nature and limitations of real human beings, not only by using one's own wisdom that one can escape suffering.

Keyword: Liberation, Bhakti, Sukhavativayuha Sutra

บทนำ

บทความวิจัยนี้ศึกษาการตีความแนวคิดเรื่องการหลุดพ้นด้วยภักติ (พุทธภักติ) ในคัมภีร์สุขาวตวิญญูสูตร สุขาวดี มีชื่อเรียกในภาษาจีนว่า จิ่งถู่ (淨土宗 Ching T'u) (ปุนทริกรวิวัฒน์, 2526) จัดเป็นสำนักหนึ่งทางพุทธศาสนาหายานที่ก่อตั้งขึ้นในประเทศจีน ความเป็นมาของคติความเชื่อเรื่องสุขาวดีและอมิตาพุทธะ มีปรากฏอยู่ในพระสูตรฝ่ายมหายานที่สำคัญ 4 สูตร คือ (มหา)สุขาวตวิญญูสูตร จุลสุขาวตวิญญูสูตร อมิตายุรยานสูตร และอมิตายุสูตรอุปเทศ (เซียเกียก, 2551) ในบรรดาพระสูตรทั้ง 4 สูตรนี้ (มหา)สุขาวตวิญญูสูตร (สุขาวตวิญญูสูตร ฉบับพิสดาร) ถือเป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุด คัมภีร์สุขาวตวิญญูสูตรไม่ปรากฏทั้งกาลเวลาที่รจนาและนามผู้รจนา เนื้อหานั้นรจนาทั้งหมด 47 ปริเฉท (ในคัมภีร์ภาษาจีนมี 48 ปริเฉท) แต่ละปริเฉทรจนาไว้ด้วยร้อยแก้วและแทรกไว้ด้วยบทร้อยกรองปะปนกัน ในบางปริเฉท ท่านสังฆวรมัน (Sanghavarman) และท่านเค็งเจ็งไค ได้แปลเป็นภาษาจีนในปี ค.ศ. 252 หรือ ราวพุทธศตวรรษที่ 7-8 และท่านโพธิรุจิ ได้นำมาแปลอีกในปี ค.ศ. 693 หรือ ราวพุทธศตวรรษที่ 12 (Byles, 1972) มีนักปราชญ์หลายท่านเชื่อว่าสำนักสุขาวดีแยกตัวออกมาจากพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเดิม ซึ่งก็คือสำนักมหายิมิกะและสำนักโยคาจาระ โดยสำนักโยคาจาระที่พระเสวียนจั้ง ได้นำแนวคิดจากอินเดียมาเผยแพร่จนได้รับความนิยมจากชาวจีนมากขึ้นเรื่อย ๆ (Ch'en, 1964)

จากการสำรวจแนวคิดสำคัญในคัมภีร์สุขาวตวิญญูสูตรพบว่า มีนักคิดหลายกลุ่มทั้งตะวันตกและตะวันออกได้กล่าวถึงแนวคิดการหลุดพ้นด้วยภักตินี้ว่าได้ตอบปัญหาได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังเป็นเพียงการแสดงให้เห็นว่า แนวคิดเรื่องภักตินั้นมีลักษณะอย่างไร ไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดในการนำไปใช้ เช่นเดียวกันในคัมภีร์สุขาวตวิญญูสูตรและคัมภีร์อื่น ๆ แม้จะมีการอธิบายถึงความหมายของภักติโดยละเอียด แต่ก็ไม่พบว่าได้มีการเสนอการตีความคัมภีร์เอาไว้แต่อย่างใด มีแต่กล่าวถึงหลักการเชิงทฤษฎีเท่านั้น ซึ่งทำให้เกิดช่องว่างของปัญหาที่ยังไม่ได้รับการวิจัย เช่นเดียวกันกับงานวิจัยของนักวิชาการที่ผ่านมา แม้จะมีการศึกษาถึงปัญหาทางศีลธรรม แต่ก็ไม่พบแนวทางในการประยุกต์ผลงานเหล่านั้นเมื่อเกิดปัญหา

จริยธรรมสมัยใหม่ ยิ่งไปกว่านั้นปัญหาเรื่องความรักดีระหว่างมนุษย์และพระพุทธรูปเจ้าที่กล่าวมาในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมาไม่ปรากฏผลงานทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาที่สนใจเรื่องดังกล่าวเผยแพร่ออกสู่สังคม ทำให้ขาดองค์ความรู้ที่ทันสมัย ไม่ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลก ทำให้เกิดความล้าหลังทางจริยธรรมขึ้นในประเทศไทย แม้จะมีประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาก็ตาม

ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์เล่มนี้ทั้งในด้านประวัติความเป็นมาและเนื้อหาของคัมภีร์ว่าได้มีการนำเสนอแนวคิดเรื่องพระอมิตาภะพุทธเจ้า เรื่องการตั้งปณิธาน และเรื่องสวรรค์ชั้นสุขาวดีพุทธเกษตรไว้อย่างไรบ้าง มีขอบเขตกว้างแค่ไหน โดยจะเริ่มศึกษาตั้งแต่ ทรรศนะปรัชญามหายานในคัมภีร์นี้อันประกอบไปด้วยเรื่องพระพุทธรูปเจ้า พระโพธิสัตว์ วิสุทธิภูมิ ต่อจากนั้นจะศึกษาความเป็นมาของพระอมิตาภะ เรื่องการตั้งปณิธาน 48 ประการของพระองค์ รวมถึงเรื่องสุขาวดีพุทธเกษตรและโดยเฉพาะอย่างยิ่งรายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดการหลุดพ้นด้วยภักติ (พุทธภักติ) ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์สุขาวดีวิญญูสูตร รวมทั้งทรรศนะทางปรัชญาของนิกายสุขาวดีที่ได้รับอิทธิพลและส่งผลต่อนิกายอื่น ๆ

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 2 ประการ ดังนี้ (1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ขอบเขตเนื้อหาแนวคิดสำคัญในคัมภีร์สุขาวดีวิญญูสูตรซึ่งรจนาเป็นภาษาสันสกฤตและที่แปลเป็นภาษาไทย และ (2) เพื่อตีความทรรศนะเรื่องการหลุดพ้นด้วยภักติ (พุทธภักติ) ในคัมภีร์สุขาวดีวิญญูสูตรเพื่อประยุกต์ใช้พัฒนาตนเองและสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคัมภีร์ (Document Research) เป็นการศึกษาค้นคว้าโดยอาศัยแหล่งข้อมูลสำคัญ คือ คัมภีร์สุขาวดีวิญญูสูตร รวมถึงคัมภีร์พระพุทธศาสนาของนิกายต่าง ๆ ที่บันทึกด้วยภาษาสันสกฤต จีนโบราณ และภาษา

ไทย สำหรับการวิจัยเชิงคัมภีร์ในงานวิจัยนี้ สามารถแบ่งออกได้อีก 2 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ

1. การวิจัยในแนวดิ่ง (Vertical) คือ การวิจัยคัมภีร์ตามลำดับชั้นของการกำเนิด โดยลำดับตั้งแต่ชั้นพระไตรปิฎก ชั้นนรรตถา ชั้นฎีกา ชั้นอนุฎีกา

2. การวิจัยในแนวระนาบ (Horizontal) คือ การวิจัยคัมภีร์โดยยึดถือเอาคัมภีร์ในระดับชั้นเดียวกัน กล่าวคือ เมื่อสิ่งที่เราต้องการศึกษานั้นเกิดความไม่ชัดเจนในคัมภีร์ที่จารึกไว้ในภาษาหนึ่ง เราอาศัยบริบทแวดล้อมในการศึกษาเทียบเคียงกับคัมภีร์ชั้นเดียวกันที่จารึกไว้ในภาษาอื่น แทนที่จะหาคำตอบจากคัมภีร์ชั้นที่รองลงไป การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์ของนิกายต่าง ๆ นี้จะนำไปสู่การค้นพบยืนยันหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในยุคเก่าแก่ที่สุดได้

สำหรับงานวิจัย “การตีความแนวคิดการหลุดพ้นด้วยภักติ (พุทธภักติ) ในคัมภีร์สุขาวตีวญฺหสูตร” นี้ จะอาศัยรูปแบบการวิจัยเชิงคัมภีร์ทั้ง 2 รูปแบบดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การวิจัยในแนวระนาบ” ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในช่วงต้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือการวิจัยโดยการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างและสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาจำนวน 4 รูป/คน คือ พระวิศวภัทร เขียวเกียก, พระสุริยา คั่นฟ้าบ, ศาสตราจารย์, ดร.สมภาร พรหมทา, อาจารย์ศุภโชค ชุมสาย ณ อยุธยา

2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์ชื่อว่า SUKHAVATI-VYUHA Description of SUKHAVATI, The Land of Bliss ที่ตรวจชำระโดย เอฟแม็ค มุลเลอร์ (F. Max Muller) และ บุนยิอุ นันจิโอ ฉบับรจนาเป็นภาษาสันสกฤต และปริวรรตเป็นภาษาไทยแล้ว, มหาสุขาวตีวญฺหสูตร ฉบับพระวิศวภัทร เขียวเกียก, มหาสุขาวตีวญฺหสูตร พระสูตรในพระพุทธเจ้าแห่งชีวิตนิรันดร์ ฉบับแปลโดยคณะกรรมการการแปลพระสูตร ประเทศแคนาดา, จุลสุขาวตีวญฺหสูตร หรือ อมิตาเกียว ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ โดย นิรุ อุชุกิ หนังสือ ตำรา งานวิจัย และบทความที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องภักติ (พุทธภักติ) ในคัมภีร์สุขาวตีวญฺหสูตร และ

บทสัมภาษณ์ข้อความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุป รวบรวมเพื่อ
การวิเคราะห์ต่อไป

2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล แยกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

2.2.1 **ข้อมูลภาคเอกสาร** การวิเคราะห์ข้อมูลจากที่ได้มาทั้งหมด
จากการศึกษาภาคเอกสาร การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารมีขั้นตอนตามทฤษฎี ดังนี้
1) การลดทอนข้อมูล (Data Reduction) โดยการเลือกข้อมูลเอกสาร จัปสาระสำคัญ
นำมาเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการตอบคำถามการวิจัย 2) จัดระเบียบข้อมูล (Data
Display) โดยการจัดกระทำข้อมูลที่วิเคราะห์ ลดทอนแล้วมาจากข้อ 1 มาลำดับ
เนื้อหาก่อน-หลัง รวมลำดับขั้นตอนการวิจัยตามหัวข้อให้มีความต่อเนื่องเป็นลำดับ
และต่อและหัวข้อมีความเชื่อมโยงกัน และ 3) สรุปความ (conclusion drawing)
โดยการให้ความหมายหรือตีความข้อมูล หรือวิธีการให้เหตุผลจากข้อมูลที่เป็นข้อเท็จ
จริงจากเอกสาร แล้วนำมาสรุปและอภิปรายผลของการวิจัยตามวัตถุประสงค์
ของการวิจัยทั้ง 2 ข้อ

2.2.2 **ข้อมูลภาคสนาม** (ส่วนเชิงคุณภาพ) ได้จากการสัมภาษณ์
ผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาหายาน เป็นงานศึกษาเพื่อต้องการทราบการนำ
แนวคิดภักติ (พุทธภักติ) ในคัมภีร์สุขาวตวิญญูสูตรไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนามนุษย์
และสังคม การวิเคราะห์ใช้การตีความเป็นหลัก การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ
เมื่อเก็บข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์ครบถ้วนสมบูรณ์ แล้วนำข้อมูลที่ได้มา
จัดระบบใหม่ ลดทอนข้อมูลที่ไม่มีความสำคัญหรือไม่เกี่ยวข้องออก นำข้อมูลที่ได้
มาวิเคราะห์ต่อมา

การวิเคราะห์ภาคเอกสารโยงสู่การวิเคราะห์กับข้อมูลที่เก็บและรวบรวม
จากการสัมภาษณ์ ผลของการวิเคราะห์คือการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยทั้งสองข้อได้

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ในมหาสุชาวตียุทธสูตร มีการกล่าวถึงพระเกียรติคุณขององค์พระอมิตาภพุทธเจ้าตั้งแต่ครั้งยังบำเพ็ญบารมีในภพชาติมนุษย์ในมหาสุชาวตียุทธสูตรเล่าว่า ครั้งหนึ่งเมื่อพระศากยมุนีพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้เขตเมืองราชคฤห์ ทรงเปล่งรัศมีแผ่ชานออกมา มีอินทรียี่สิบสองตัวผ่องใสเป็นทิวาศรรย พระอานนท์ จึงทูลถามถึงสาเหตุ พระพุทธองค์จึงตรัสเล่าเรื่องราวของพระอมิตาภพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยชาติเป็นพระราชาได้มีโอกาสเฝ้า พระโลกเชศวรราชพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระพุทธรูปองค์หนึ่งในอดีตกาลนานจนนับเวลาไม่ได้ ท่านได้ฟังพระธรรม แล้วเกิดความเลื่อมใสขอบวชเป็นภิกษุนามว่า ธรรมมาร

พระธรรมกรได้ปฏิบัติธรรม บำเพ็ญบารมีอย่างยิ่งยวด ที่สำคัญท่านได้ตั้งปณิธานจำนวน 48 ข้อไว้เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ภายหลังที่ได้บรรลุพุทธภูมิแล้ว ชาวสุชาวตีสวนใหญ่จะถือเอามหาปณิธานทั้งสี่สิบแปดข้อนี้เป็นจุดหมายในการปฏิบัติเพื่อขอบารมีจากพระอมิตาภะ บางคนถึงกับยกให้ปณิธานบางข้อ (ข้อที่สิบแปดถึงยี่สิบเอ็ด) เป็นหัวใจของแนวคิดสุชาวดี (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2551) พระมหาปณิธานที่พระโพธิสัตว์ธรรมมารตั้งไว้ข้อที่สำคัญยิ่งคือข้อที่ 18 ซึ่งถือเป็นรากฐานความคิดของนิกายสุชาวดี ข้อที่น่าสังเกตคือ การตั้งปณิธานในมหาสุชาวตียุทธสูตร เริ่มที่ความต้องการให้สรรพสัตว์ ได้อุบัติ ณ แดนสุชาวดีเสียก่อน พระโพธิสัตว์จึงจะยอมตรัสรู้บุตรสัมาสัมโพธิญาณ การเน้นเรื่องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ก่อนนี้แสดงให้เห็นอุดมการณ์อันยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์ธรรมมารและการผูกศรัทธาเข้ากับพระองค์ (พระอมิตาภะในเวลาต่อมา) ในฐานะผู้ที่สามารถช่วยเหลือสรรพสัตว์ได้อย่างแท้จริง พระมหาปณิธานของพระองค์จึงเป็นเหมือนข้อสัญญาที่จะกระทำและต้องกระทำสิ่งนั้นให้บรรลุตามเจตนาที่ได้ตั้งไว้ นอกจากสัญญาดังกล่าวข้างต้นแล้ว พระมหาปณิธานยังได้กล่าวถึงการปฏิบัติของผู้ที่ได้รับการช่วยให้รอดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงด้วย การปฏิบัตินั้นได้แก่ “การสวดพระนามพระอมิตาภะ” หรือการปฏิบัติเน็มบุทซุ” (Nembutsu) (ประทุม อังกูรโรหิต, 2553)

การสวดพระนามของพระอมิตาภะถือเป็นการปฏิบัติที่สำคัญที่สุดเพียงมรรควิธีเดียวสำหรับการเกิด ณ แดนสุขาวดีซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางของผู้ทุกนามซึ่งในบรรดานิกายในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน นิกายสุขาวดีเป็นนิกายที่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อแนวคิดนี้ เพราะนิกายนี้ถือความภักดีศรัทธาในองค์พระอมิตาภะเป็นหลัก เมื่อมีความภักดีต่อพระองค์แล้วก็สามารถนำพาตนให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏได้ แนวคิดของนิกายสุขาวดีจึงจัดเป็นประเภท “พึ่งอำนาจภายนอก” เพราะนิกายนี้ถือความภักดีเลื่อมใสศรัทธาในองค์พระอมิตาภะเสมอ แม้ครั้งเดียวก็อาจพาตนให้หลุดพ้นจากสังสารทุกข์ได้ ทั้งนี้เพราะพระอมิตาภะเดิมเมื่อยังเป็นภิกษุชื่อ ธรรมมาร ได้มีมโนปณิธาน 48 ประการเอาไว้ เมื่อภิกษุธรรมมารมีปณิธานเช่นนี้ และได้บรรลุนุตรัสมาสัมโพธิญาณเป็นพระอมิตาภะแล้ว นับจากบัดนี้ได้ 10 กัป ปณิธานทั้ง 48 ข้อ ก็ต้องเป็นไปตามนั้นทุกประการ (เสถียรโพธิ์นันทะ, 2522)

พระนาคราชฐนปฐมาจารย์ในลัทธิมหายานอธิบายว่า พระอมิตาภะเมื่อเป็นโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีอยู่ในโลกมนุษย์ก่อนจะดับขันธทรงหันหน้าไปทิศตะวันตก แล้วเสด็จไปประทับอยู่บนสวรรค์ชั้นสุขาวดี ข้ออธิบายนี้ยกเอาเรื่องพระอมิตาภะขึ้นมาเป็นบุคคลาธิฐานโดยตลอด และจะมากเกินไป (เสฐียร พันธังสี, 2543) เนื่องจากคำสอนของสำนักสุขาวดีนั้นเรียบง่ายตรงไปตรงมาไม่มีอะไรลึกซึ้งให้ต้องตีความมาก หากผู้ใดมีความเชื่อในพระพุทธรูปองค์นี้ เชื่อว่าดินแดนที่เรียกว่าสุขาวดี ซึ่งมีลักษณะเป็นภาวะหรือมิติมากกว่าเป็นสสารครอบครองที่และเวลาหนึ่ง ๆ) มีจริง และพยายามปฏิบัติตามวิธีต่าง ๆ ที่ระบุไว้ข้างต้น ก็เป็นอันแน่ใจได้ว่า เขาผู้นั้นย่อมสามารถไปปฏิบัติในดินแดนดังกล่าวโดยไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกแล้ว หากมองดูผิวเผินจะเห็นว่า สุขาวดีนั้นเป็นคำสอนที่เหมาะสมสำหรับคนที่ไม่ชอบคิดมาก หรือคนซึ่งต้องใช้เวลาในชีวิตประจำวันทำมาหากินไม่มีเวลาศึกษาหลักธรรมให้ละเอียดลึกซึ้ง หรือไม่กี่คนที่ต้องการอะไรบางอย่างยึดเหนี่ยวจิตใจไว้ และคำสอนสุขาวดีก็สามารถตอบสนองความต้องการของบุคคลเหล่านี้ได้จริง ในขณะที่คำสอนพุทธสำนักอื่น ๆ โดยเฉพาะที่เน้นการพึ่งพาตนเองกลับได้รับความสนใจในระดับหนึ่งเท่านั้น กล่าวกันว่า สำนักสุขาวดีและพระอมิตาภะเป็นที่รู้จัก

ของชาวพุทธจีนและญี่ปุ่นมากกว่าสำนักพุทธอื่น เป็นเวลานับได้หลายศตวรรษ ที่สุขาวดีและพระอมิตาภะ ได้กลายเป็นจินตภาพและความหวังของชาวพุทธในซีกโลกตะวันออกไกลนับล้าน ๆ คน และอิทธิพลของคำสอนก็ยังคงแทรกซึมอยู่มากในวัฒนธรรมของพวกเขา (Williams, 1989)

1. การตีความในพระสนะของท่านฉินรัน

ท่านฉินรันวิเคราะห์และตีความคำสอนที่เป็นหัวใจของนิกายสุขาวดี โดยเฉพาะความคิดเรื่องพระมหาปณิธานของพระโพธิสัตว์ธรรมการแตกต่างจากแนวคิดสุขาวดีระบบเดิม ระบบความคิดของฉินรันทั้งหมดมีมหาปณิธาน 2 ชุดเป็นพื้นฐาน คือชุดแรกมีมหาปณิธานข้อที่ 11 ข้อ 18 และข้อ 22 ฉินรันรับความคิดนี้มาจากถิ่นหลวง ปรมจารย์คนสำคัญท่านหนึ่งของนิกายสุขาวดีในจีน

เกี่ยวกับการหลุดพ้นของสรรพสัตว์ตามที่ปรากฏในพระมหาปณิธานข้อที่ 18 และ ข้อที่ 19 และข้อที่ 20 นั้น ท่านฉินรันถือว่าพระมหาปณิธานแต่ละข้อเสนอวิธีหลุดพ้นที่ต่างกัน แต่ข้อ 18 เป็นข้อที่สำคัญที่สุด ฉินรันเห็นว่าการเรียงลำดับความคิดน่าจะเป็นไปตามรูปแบบที่เริ่มจากข้อที่ 19 ซึ่งกล่าวถึงผู้ประกอบกุศลกรรมไม่ว่าจะโดยการปฏิบัติสมาธิหรือวิธีอื่น ๆ ตามที่ปรากฏใน อมิตายุทธยานสูตร ข้อถัดมาคือข้อที่ 20 ซึ่งเน้นการสวดเนัมบุทซุตามที่ปรากฏในจุลสุขาวตีวุยหสูตร และข้อที่ 18 เป็นข้อสุดท้ายซึ่งกล่าวถึงคำสอนเรื่องการช่วยให้รอดด้วย “พลังอื่น” ตามที่ปรากฏในสุขาวตีวุยหสูตร ซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติบังเกิด ณ แดนสุขาวดี และตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าทันที ส่วนบุคคลที่ปฏิบัติตามข้อ 19 และข้อ 20 ยังเป็นผู้ที่มีข้อสงสัยและยึดมั่นกับตัวตนจึงยังไม่อาจไปเกิด ณ แดนสุขาวดีได้ทันที แต่จะยังคงอยู่บริเวณขอบนอกหรือชายขอบของแดนสุขาวดี จนกว่าความสงสัยข้องใจรวมทั้งการยึดมั่นถือมั่นในตัวตนทั้งปวงจะหมดไป เมื่อนั้นจึงจะบังเกิด ณ แดนสุขาวดี (ประทุม อังกูรโรหิต, 2553)

ฉินรันกล่าวว่า “ ข้าพเจ้าได้รับการช่วยให้รอดพ้นจากทุกข์โดยพระมหาปณิธานของพระอมิตะ(พระอมิตาภะ) ซึ่งอยู่เหนือความเข้าใจใด ๆ ข้าพเจ้าได้รู้ตระหนักในการอุบัติ ณ แดนสุขาวดี” ณ ช่วงเวลาที่ท่านวางใจในพระมหาปณิธานการสวดเนัมบุทซุได้บังเกิดขึ้น ณ ขณะนั้น ท่านจะไม่ถูกละทิ้งแต่จะได้รับการ

ช่วยจากพระอมิตะยันที่ทันใดนั้น จงรู้เถิดว่าพระมหาปณิธานของพระอมิตะไม่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างคนหนุ่มกับคนแก่ คนดีกับคนชั่ว สิ่งสำคัญที่สุดคือเพียงมอบความไว้วางใจของท่านไว้กับสิ่งนั้น (พระมหาปณิธาน) เนื่องจากพระมหาปณิธานมีเพื่อบุคคลที่มีกรรมชั่วติดตัวและผู้ไว้กับตัณหาที่มีติดบอด (Shinran, 1997)

จากการตีความเรื่องพระมหาปณิธานของฉินรันในลักษณะข้างต้น ทำให้สามารถพิจารณาว่าพระมหาปณิธานเป็นทั้งเงื่อนไขจำเป็นและเงื่อนไขเพียงพอเพียงประการเดียว ของการหลุดพ้นหรือการเกิดในแดนสุขาวดี ไม่มีอะไรมากหรือน้อยไปกว่านี้อีกแล้ว ไม่มีความพยายามจากด้านผู้ปฏิบัติหรือเสรีภาพในการเลือกกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ซึ่งเป็น “พลังตนเอง” เข้ามาเกี่ยวข้องหรือเป็นปัจจัยสำหรับการเกิดในแดนสุขาวดีแต่เป็นการทำงานของพระมหาปณิธานเพียงด้านเดียว ในทฤษฎีของฉินรันมนุษย์จึงไม่มีเสรีภาพที่จะเลือกหรือการกำหนดเจตนาของตนเอง มนุษย์ไม่สามารถประกอบกุศลกรรมที่เป็นการสั่งสมบุญกุศลเพื่อพ้นทุกข์และอุบัติ ณ แดนสุขาวดีได้เลย

2. การตีความในทฤษฎีของท่านพุทธทาสภิกขุ

ท่านพุทธทาสภิกขุได้อธิบายธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นเวลานานแล้ว ผลงานที่สำคัญที่สุดเล่มหนึ่งของท่านพุทธทาสภิกขุคืองานแปล “สูตรของเว่ยหล่าง” จากต้นฉบับภาษาอังกฤษของ A. F. Price และ Wong Mou-Lam ภาษาไทยซึ่งหนังสือหรือพระสูตรเล่มนี้เองที่ค่อนข้างมีอิทธิพลต่อทัศนะ ‘เซ็น’ ของท่านพุทธทาส และสิ่งหนึ่งที่ท่านพุทธทาสมักแสดงทัศนะเกี่ยวกับเซ็นก็คือ ‘เซ็นไม่ใช่มหายาน เซ็นเกิดขึ้นเพื่อล้อเลียนมหายาน’ ดังความเห็นของท่าน “มหายานนั้นไม่ใช่เซ็น เซ็นเกิดขึ้นเพื่อล้อเลียนมหายานมากกว่า มหายานนั้นมันง่ายเกินไป เพียงแต่ทำพิธีตองอย่างนั้นอย่างนี้ สวดมนต์ออกชื่อ อมิตาภะ ก็ همینครั้งก็ไม่รู้ก็แปลว่าไปอยู่สวรรค์ชั้นสุขาวดี นี่เขาเรียกมหายาน คือทำให้่ง่ายให้ไปได้ทุกคนเพราะทุกคน แม้จะไม่มีสติปัญญาอะไร เพียงแต่ปฏิบัติพิธีตองนั้นนับว่าครบถ้วนแล้วก็ไปสุขาวดีได้ ไปได้มากจึงเรียกว่า “มหายาน” ส่วน “เซ็น” นั้นเพื่อจะล้อมหายาน เขาต้องรู้ธรรมลึกลับซึ่งอย่างเดียวกับที่เรา รู้ คือไม่มีอุปาทานในขันธทั้งห้า ฉะนั้น “เซ็น” นั้นไม่ใช่มหายาน มหายานไม่ใช่เซ็น แม้มันเกิดในเมืองจีนด้วยกัน นี่มันเรียนมาลวกๆ

มันฟังมาลวกๆ ว่า เห็นนี้เป็นมหายาน ถ้าใครเคยเข้าใจอย่างนี้ ให้เข้าใจเสียใหม่ ให้ถูกต้องว่า เห็นนั้นมันล้อมมหายาน ไม่ใช่มหายาน แต่ก็เป็นพุทธศาสนาด้วยกัน จุดนี้เองจะเห็นได้ถึงทัศนะอันชัดเจนของท่านพุทธทาสว่าสำหรับท่านแล้ว มหายาน นั้นเป็นเรื่องของพิธีรีตอง เป็นเรื่องของการสวดมนต์ (สวดพระนาม) อมิตาภะ และโดยเฉพาะ เป็นเรื่องของคนไม่มีปัญญา หรือมีปัญญาน้อยกว่าฝ่ายเห็นที่เหมาะสม กับนักปราชญ์

3. การตีความในทรรศนะของอาจารย์เสถียร โภธินันทะ

อาจารย์เสถียร โภธินันทะได้ตีความแนวคิดเรื่องสุชาวดีและพระอมิตาภะ ไว้ว่า “ในทางปรัชญา เรื่องสุชาวดีและพระอมิตาภะก็หักลงเป็นธรรมาธิษฐาน คือ สุชาวดีนั้น ความจริงมีอยู่ในจิตของปวงสัตว์ พระอมิตาภะแท้ก็คือ พุทธภาวะ อันแจ่มจ้าซึ่งมีอยู่แล้วในจิตของเรา ว่าตามคติของนิกายเถียนไท่ก็จัดเป็นภูมิหนึ่งใน 10 ภูมิ อันอยู่ในเอกจิตธรรมธาตุนี้เท่านั้น ไซ้ว่าจะมีสุชาวดีหรือพระอมิตาภะ นอกจิตของเราออกไป

เช่นถือว่าต้องการให้เรารู้จักสุชาวดีและพุทธภาวะในตัวเองเป็นสำคัญ พวกเซนเพิ่งมาบังคับจิตของสุชาวดีเพราะคณาจารย์ยังเม่งเป็นผู้สมานกลมกลืน ด้วยภาชิตที่ได้กล่าวมาข้างต้น ฝ่ายโยคอาจารย์ถือว่าสุชาวดีเป็นพฤติกรรมของจิต แห่งพระอมิตาภะ คือพระองค์ทรงบันดาลให้มีขึ้นด้วยเหตุคือการปฏิบัติธรรม และปณิธาน 48 ข้อของพระองค์ จนกระทั่งได้บรรลุเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง สุชาวดีเป็นผลแห่งบารมีของพระอมิตาภะ ส่วนสัตว์ผู้จะไปอุบัตินั้นก็ต้องสร้าง พฤติกรรมให้เหมาะสมจึงจักได้ไปเกิดเสวยความสุข เพราะฉะนั้น สุชาวดีก็คือ ใจของพระอมิตาภะและปวงชนผู้อุบัติสร้างขึ้นนั่นเอง ไม่นอกเหนือจากมโนภาพ ไปได้ (เสถียร โภธินันทะ, 2522)

เสถียร โภธินันทะ ชี้เห็นว่า การปฏิบัติในนิกายสุชาวดี ก็คือ การถือ เจริญพุทธานุสติเป็นสำคัญนั่นเอง ผู้ที่เจริญพุทธานุสติมีพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ อยู่เสมอ จิตย่อมบริสุทธิ์สะอาดเป็นกุศล เพราะอาบรดด้วยพระพุทธคุณ ในกาล มรณะหากจิตยังคงผูกพันถึงพระพุทธเจ้าก็จักไปถือปฏิสนธิในสุคติภพ ซึ่งไม่จำเป็นต้องไปสุชาวดีเสมอไปก็ได้ ข้อนี้มีพระบาลีฝ่ายเถรวาทรับรองว่า “จิตเต อสงักิณฺฐเฐ

สุดติ ปาฏิทงขา” เมื่อจิตผ่องใสแล้ว สุดติเป็นอันหวังได้ ฝ่ายเถรวาทไม่สอนเรื่อง สุขาวดี ๆ ไม่มีในพระไตรปิฎกบาลี ที่ว่าพึงพทุธานุภาพนั้น ถ้าพิจารณาให้ซ้จกเห็น ได้ว่า ก็ต้องอาศัยพึ่งตัวเองด้วยเป็นมูล เพราะตัวเองต้องมี สิ่ง, หวง, เห่ง พร้อมจ้จก ักไปอุบัติได้ อนึ่ง สุขาวดีมีลักษณะคล้ายชั้นพรมสุทธาวาสในพระบาลีตรงที่ผู้ไป อุบัติ มีอันไม่เวียนนกลับปนิพพานต่อไปเลยทีเดียว ชั้นพรมสุทธาวาสเป็นที่อยู่ ของพระอนาคามี ซึ่งมีความเกี่ยวข้องอยู่เพียงชาติเดียว คือเป็นเอกชาติปฏิพัทธะ อย่างเดียวกับชาวสุขาวดีเหมือนกัน พระอนาคามีในพรมสุทธาวาสย่อมบรรลุ อรหัตผล เมื่อถึงกาลอายุขัยย่อมปรินิพพานในชั้นนั้นนั่นเอง (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2522)

4. การตีความในทรรศนะของอาจารย์สมภาร พรมทา

ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรมทา ตีความคำสอนของนิกายนี้ไปในทาง ที่เป็นประโยชน์มากกว่าการโจมตีว่าสอนผิดหลักการเมื่อเทียบกับหลักการของ พุทธศาสนาดั้งเดิม โดยตั้งข้อสังเกตว่า หากมองในแง่ความมีประโยชน์ นิกายนี้ อาจให้ประโยชน์มากกว่าพุทธศาสนานิกายอื่นหรือแม้แต่พุทธศาสนาแบบเดิม ด้วยช้านิกายสุขาวดีแม้จะดูเป็นนิกายที่สอนเรื่องเหลวไหล แต่กลับเป็นนิกาย ที่ทำประโยชน์ใ้หม่นุชนย่มากที่สุด จริจอยู่ทีนิกายนี้เมื่อเทียบกับพุทธศาสนาแบบเดิม อาจจะมีควมลึกซึ้งน้อยกว่า แต่ถ้ามองในแง่การให้ประโยชน์แก่คน เราต้องยอมรับ ว่านิกายนี้ให้ไ้มากกว่าพุทธศาสนาแบบเดิม จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ชาวพุทธส่วนใหญ่ ในโลกจะนับถือนิกายนี้ เพราะสิ่งที่นิกายนี้สอนสอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่ว่า บัจจุบันคนในโลกส่วนใหญ่ยังไม่พร้อมที่จะพึ่งพาตนเองดังที่พุทธศาสนาแบบเดิม พยายามสอนนั่นเอง (สมภาร พรมทา, 2540)

นิกายสุขาวดีเป็นแนวคิดง่าย ๆ และดูจะไม่สมเหตุสมผลเมื่อเทียบกับ พุทธศาสนาแบบเดิม ถ้าไม่มองไปที่การให้ประโยชน์แก่คน หากแต่มองที่ตัวหลัก ธรรมเท่านั้น นิกายสุขาวดีไม่มีอะไรเลยที่จะเทียบได้กับพุทธศาสนาแบบเดิม คนที่มี ปัญญา คนที่เป็นปราชญ์จะไม่สนใจแนวคิดของนิกายสุขาวดี แต่จะสนใจและทึ่ง ในควมลึกซึ้งอลังการของระบบปรัชญาที่แฝงอยู่ในเนื้อหาของพุทธศาสนาแบบเดิม แต่ถ้ามองในแง่ความเป็นประโยชน์ เราต้องยอมรับว่านิกายสุขาวดีทำได้ดีกว่า พุทธศาสนาแบบเดิมเปรียบได้กับสินค้านิดดี ประณีต ราคาสูง ในขณะที่นิกาย

สุชาวดีเปรียบได้กับสินค้าชนิดเดียว แต่ราคาถูก สินค้าประเภทแรกจะเป็นประโยชน์แก่คนรวยที่มีกำลังเงินสามารถซื้อหาได้เท่านั้น ในขณะที่สินค้าประเภทหลังจะเป็นประโยชน์แก่คนยากคนจน ในประเทศที่คนส่วนใหญ่ยากจน สินค้าประเภทแรกคงจะไม่มีประโยชน์เท่าใดนักในขณะที่สินค้าอย่างหลังสามารถอำนวยความสะดวกได้มากกว่า ของดีอาจไม่มีประโยชน์เลยก็ได้ หากว่าของดีนั้นอยู่เกินวิสัยที่คนทั่วไปจะแสวงหามาใช้สอยได้ หากเรายอมรับว่าคนในโลกส่วนใหญ่เปรียบได้กับคนยากจน เราก็ต้องยอมรับว่า พุทธศาสนาที่เหมาะสมแก่คนเหล่านี้ก็คือพุทธศาสนานิกายสุชาวดีนั่นเอง (สมภาร พรหมทา, 2540)

5. การตีความในพระสนะของอาจารย์ศุภโชค ชุมสาย ณ อยุธยา

การตีความของอาจารย์ศุภโชค ชุมสาย ณ อยุธยา มาจากข้อเขียนในบทความแสดงพระสนะของท่านที่มีต่อแนวคิดเรื่องการหลุดพ้นด้วยภักติในคัมภีร์สุชาวตียุทธ และผู้วิจัยยังได้ไปสัมภาษณ์ผ่านสื่อออนไลน์ เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2563 ซึ่งผู้วิจัยสรุปการตีความดังนี้

แนวคิดการหลุดพ้นด้วยภักติในพระสนะของศุภโชค ชุมสาย ณ อยุธยา นั้นเป็นแนวทางอีกแนวทางหนึ่งที่เหมาะกับคนในอีกหลาย ๆ แบบที่เขาอาจจะไม่สะดวก ไม่มีวิถีชีวิตที่เหมาะสมกับการไปเคร่งกาวนานอะไรก็ตาม แม้เราจะเชื่อว่าแน่นอนสมรวาสก็บรรลุธรรมได้หรือปฏิบัติธรรมได้ แต่เรายังมีภาพลักษณ์ของการปฏิบัติธรรมในรูปแบบอยู่ค่อนข้างมาก แต่สุชาวดีเป็นการปฏิบัติแบบง่าย ๆ ไม่ว่าจะเป็นทำกิจอะไรก็ให้มีสวด นโมมีตาภาะ เท่านั้นเองแล้วก็ดำเนินชีวิตไปตามปกติเลย สุชาวดีเป็นคำตอบที่ว่า ทำอย่างไรถ้าหากสังคมนี้เกิดบอกว่าคนเลวไม่ควรคู่กับพระพุทธศาสนาสุชาวดีพยายามโอบกอดคน ที่สังคมมองพวกเขาว่าไม่ดี แะให้ยังคงอยู่ในรั้วของพุทธศาสนาไว้ได้ วิธีการปฏิบัติอาจจะดูง่ายและค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ไป บางทีมันอาจจะมึนผล มีสะท้อนกลับที่ยิ่งใหญ่ในอนาคตก็ได้อย่างน้อยก็ทำให้คนทั้งหลายเหล่านี้ยังอยู่ในโลกทัศน์ของพุทธศาสนาอยู่ ยังได้รับความกรุณาอยู่จากพระพุทธศาสนา ผมว่าเป็นสิ่งสำคัญที่เราต้องไม่ควรทอดทิ้งพวกเขา” (ศุภโชค ชุมสาย ณ อยุธยา, 2563)

6. การตีความในพระสนะของผู้วิจัย

ผู้วิจัยเห็นว่า การสอนให้พึ่งพาตนเองแต่เพียงอย่างเดียว อาจนำไปสู่ความหลงได้สำหรับคนที่ขาดปัญญา แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่ให้พึ่งพาตนเอง และจงพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจของพระพุทธเจ้า เหล่าทวยเทพ แต่มุ่งหมายที่จะตีความแนวคิดเรื่องการหลุดพ้นด้วยภักติ (พุทธภักติ) นี้โดยไม่ให้มองเรื่องการพึ่งพาอำนาจของพระพุทธเจ้าไปในทางลบ ภาพของคนทั่วไปที่ไม่ได้มองเห็นส่วนนี้ของสุชาวดี ก็อาจจะมองสุชาวดีแบบเฝิน ๆ อาจจะไม่ค่อยรู้ว่ามันคืออะไร การสวดภาวนาถึงพระอมิตาภะมันจะช่วยให้ได้อย่างไร แล้วเขาก็เลือกที่จะไม่ลงมือทำเรื่องดังกล่าวในพุทธศาสนาฝ่ายที่เป็นศาสนาแห่งปัญญา ก็ไม่เคยถามว่า ตกลงที่ผ่านมาเราได้ใช้ปัญญาล้วน ๆ ในการเข้าถึงความหลุดพ้นกันไปบ้างแล้วหรือยัง เมื่อวกกลับมามองคำว่า ศรัทธา อย่างชนิดที่ลึกลงถึงแก่น “จริง ๆ แล้วแม้แต่คณาจารย์ในสุชาวดีเอง หรือคณาจารย์ในนิกายเซนเองก็บอกว่า ความศรัทธาชนิดที่ไม่เหลือตัวตนนั้นมันทำยากมาก” เรามักจะไปไหว้พระ ไปขอพร ไปทำบุญ แต่ส่วนมากคนก็มักจะไปทำเพื่อให้ตนเองได้อะไรบางอย่าง สรุปคือ ยังมีตัวตนอยู่ เราบอกว่าเราศรัทธาครูบาอาจารย์ส่วนหนึ่งเราก็หวังลึก ๆ ว่าท่านจะช่วยให้เราได้ หรือเป็นอะไรในวันข้างหน้า ความศรัทธาของชาวพุทธบางส่วนมีลักษณะเช่นนี้ แม้จะบอกว่าเป็นศาสนาแห่ง ปัญญา คือ ใช้ปัญญาเพื่อเข้าถึงความหลุดพ้น (ทุกข์) ก็ตาม ปัญญา (พระพรหมบัณฑิต, 2560) ในที่นี้ก็คือ ปัญญาที่พิจารณาเห็นว่า “ไม่มีตัวตน” นั่นเอง ซึ่งไม่ต่างจากศรัทธาชนิดที่ไร้ตัวตน เพราะว่า เมื่อไร้ตัวตนเสียแล้ว ก็ไม่มีของ ๆ ตน ไม่มีตัวเขา ไม่มีของ ๆ เขา ไม่ว่าจะเรียกว่า ศรัทธา หรือปัญญา ก็ไร้ความหมาย เพราะเมื่อข้ามพ้นไปแล้ว สิ่งเหล่านี้ (ศรัทธาและปัญญา) เป็นเพียงแพ สำหรับใช้ข้ามแม่น้ำแห่งสังสารวัฏไป ศรัทธาเป็นเหมือนแพ ปัญญาก็เป็นแพ แต่เป็นแพคนละอัน ชาวสุชาวดีข้ามด้วยศรัทธา ชาวเถรวาทข้ามด้วยปัญญา มันก็ถึงจุดหมายปลายทางเหมือนกัน

ผู้วิจัยเห็นว่า พระพุทธศาสนาเปรียบเหมือนนกมีสองปีกคือ เถรวาทและมหายาน เถรวาทเป็นตัวแทนของแนวคิดที่ใช้ปัญญาเป็นฐานในการเผยแผ่มหายานเป็นตัวแทนของการใช้ศรัทธาเป็นฐานในการเผยแผ่ของตนเช่นกัน แม้ทั้งสองทางนี้

จะมีหลายสิ่งที่ไม่เหมือนกัน เหมือนปีกนกข้างขวากับข้างซ้ายที่อยู่คนละข้าง ไม่เหมือนกัน แต่ปีกทั้งสองก็ทำหน้าที่พุงตัวนกให้โบยบินอยู่บนนภากาศได้ ซึ่งเปรียบได้ดังพาหนะพาสรรพสัตว์ทั้งมวลให้โบยบินไปสู่ฝั่งพระนิพพานได้เหมือนกัน พระพุทธองค์จึงทรงแสดงว่า ศรัทธากับปัญญานั้นควรจะให้เสมอกัน เถรวาทเน้นการทำสมาธิเพื่อความหลุดพ้น ส่วนสุขาวดีเน้นที่ความภักติ (พุทธภักติ) มากกว่าการทำสมาธิ และให้คุณค่าแก่คัมภีร์สุขาวตวิญญูสูตร ทั้งสองสูตร เน้นที่การเคารพบูชาพระอมิตาภพุทธเจ้าอย่างหมดหัวใจ ด้วยการสวดภาวนาถึงพระนามของพระองค์ และการสร้างนิมิตถึง “แดนสุขาวดี” วิธีปฏิบัติง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนของนิกายนี้ ทำให้ได้รับความนิยมอย่างมากมายในเอเชียตะวันออก

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การตีความแนวคิดการหลุดพ้นด้วยภักติ (พุทธภักติ) ในคัมภีร์สุขาวตวิญญูสูตรใน 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรก การวิเคราะห์ประวัติความเป็นมา ขอบเขตเนื้อหาและแนวคิดสำคัญที่ปรากฏในคัมภีร์สุขาวตวิญญูสูตรซึ่งรจนาเป็นภาษาสันสกฤตและฉบับแปลเป็นภาษาไทยเป็นอย่างไร แนวคิดของสำนักสุขาวดีแบบจารีตและสุขาวดีแนวทางใหม่มีความสัมพันธ์หรือขัดแย้งกันในประเด็นใดบ้าง ประเด็นที่สองเพื่อตีความทรรศนะเรื่องการหลุดพ้นด้วยภักติ (พุทธภักติ) ในคัมภีร์สุขาวตวิญญูสูตรเพื่อประยุกต์ใช้พัฒนาดตนเองและสังคม โดยใช้วิธีเปรียบเทียบกับมโนทัศน์ของนักปราชญ์ นักวิชาการ และนักปรัชญา และสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

ประเด็นแรก สุขาวดี มีชื่อเรียกในภาษาจีนว่า จิ้งตุ๋ (Ching Tu) (ทวิวิวัฒน์ ปุณทริกรวิวัฒน์, 2526) จัดเป็นสำนักหนึ่งทางพุทธศาสนาที่ก่อตั้งขึ้นในประเทศจีน เปลือกนอกดูเหมือนมีคำสอนไม่เน้นให้พึ่งปัญญาของตนเอง ในการแสวงหาความหลุดพ้น แต่สอนให้พึ่งอำนาจภายนอก ซึ่งผิดแผกไปจากคำสอนพุทธแบบเดิม เป้าหมายหลักคือการได้ไปอยู่ในพุทธเกษตรสุขาวดีของพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งที่มีนามว่า อมิตาภะ เป็นปัญญาไม่ใช่จุดเริ่มต้นในการช่วยให้คนพ้นทุกข์ สำนักนี้

จึงสอนให้คนมีศรัทธาหรือมีความปรารถนาอันแรงกล้า ที่จะส่งจิตไปขอให้พระอมิตาภพุทธเจ้าทรงช่วยให้หลุดพ้น ดังนั้น ศรัทธาจึงเป็นเงื่อนไขที่พุทธศาสนิกชนผู้นั้นจำเป็นต้องมีเป็นอันดับแรก

ประเด็นที่สอง ประเด็นนี้เป็นการประเมินมโนทัศน์ในภาพรวมว่า มโนทัศน์เรื่องการหลุดพ้นด้วยภักติ(พุทธภักติ)ในสุขาวัตถุสูตรมีหลักการ วิธีการยังอยู่ในกรอบของพระพุทธศาสนาหรือไม่ และสามารถนำมาใช้พัฒนามนุษย์และสังคมได้อย่างไร โดยผ่านข้อโต้แย้งของนักปราชญ์ นักวิชาการและนักปรัชญาจำนวน 4 ท่าน คือ ท่านฉินรัน นิกายโจโดชิน ท่านพุทธทาสภิกขุ อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ ศาสตราจารย์, ดร. สมภาร พรมทาและ อุบาสก ศุภโชค ชุมสาย ณ อยุธยา จากผลการวิเคราะห์ตีความพบว่า นักปรัชญาและนักคิดคนสำคัญในอดีตและปัจจุบันล้วนมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันหลายทรรศนะ ทั้งที่เห็นว่านิกายสุขาวัตถุเป็นแนวคิดง่าย ๆ และดูจะไม่สมเหตุสมผลเมื่อเทียบกับพุทธศาสนาแบบเดิม และมองว่าการสวดพระนามพระอมิตาภจะเป็นเรื่องของคนไม่มีปัญญา หรือมีปัญญาน้อย และฝ่ายที่เห็นว่า มนุษย์ไม่มีเสรีภาพที่จะเลือกหรือการกำหนดเจตนาของตนเอง มนุษย์ไม่สามารถประกอบกุศลกรรมที่เป็นการสั่งสมบุญกุศลเพื่อพ้นทุกข์ได้เองต้องอาศัยพลังจากภายนอกเข้ามาช่วยเหลือ เช่นการสวดพระนามพระอมิตาภอย่างหมดจิตหมดใจ และพวกที่พยายามประนีประนอมความคิดเห็นทั้งสองฝ่ายโดยมองว่า การปฏิบัติในนิกายสุขาวัตถุ ก็คือ การถือเจริญพุทธานุสตินั่นเอง ผู้ที่เจริญพุทธานุสติมีพระพุทธรูปเป็นอารมณ์อยู่เสมอ จิตย่อมบริสุทธิ์สะอาดเป็นกุศล ซึ่งก็ไม่ได้ผิดเพี้ยนไปไกลเหมือนอย่างฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับนิกายนี้และก็ไม่ได้ไปไกลถึงขั้นพึ่งอำนาจจากภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่ตนเองก็ต้องปฏิบัติด้วยตนเองด้วย จึงจะพ้นทุกข์ได้

ข้อเสนอแนะ

1) การวิจัยครั้งนี้พบว่า ยังมีเนื้อหาอีกหลายประการในคัมภีร์สุขาตวัญสูตรและจุลสุขาตวัญสูตร ที่ควรเรียนรู้ ทำการศึกษาและตีความอีกหลายประการ ดังนั้นจึงควรที่จะตีความในแง่มุมต่าง ๆ อีก โดยเฉพาะในด้านการนำมาใช้พัฒนามนุษย์และสังคม

2) การวิจัยครั้งนี้พบว่า คำสอนในสำนักสุขาวัฑฒินิคมที่สำคัญมากที่สุดจะเน้นที่พุทธจริยศาสตร์ ซึ่งเมื่อเรามองเข้าไปให้เห็นถึงแก่นแท้ๆ ของคำสอนจะเห็นได้ว่าเป็นอุบายที่สามารถเข้าถึงจิตของมนุษย์ได้ดีที่สุด ซึ่งเป็นสิ่งที่ท้าทายมากเมื่อเราจะนำเอามาวิเคราะห์ให้เข้าถึงจริง ๆ ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งที่จะมีโอกาสได้ศึกษาวิเคราะห์เรียนรู้ถึงหลักธรรมคำสอนของฝ่ายมหายานในสำนักสุขาวัฑฒินิคมยิ่งขึ้นโดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนในนิกายอื่น ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันในโอกาสต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2526). **ประเทศจีนกับพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน**. นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ทวิวัฒน์ ปุณฺทวิวัฒน์. (2526). **วิถีแห่งมหายาน**. กรุงเทพมหานคร: ปารมิตา.
- ประทุม อังกูโรหิต. (2553). **พระมหาปณฺธิธานของพระโพธิสัตว์: ข้อโต้แย้งทางปรัชญาของฉินรณ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประทุม อังกูโรหิต. (2553). **รายงานการวิจัยเรื่อง พระมหาปณฺธิธานของพระโพธิสัตว์กับปัญหาเสรีภาพของมนุษย์ในบทนิพนธ์ของฉินรณ**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประพจน์ อัศววิรุฬหการ. (2554). **โพธิสัตว์จรยา: มรรคาเพื่อบรรลุ**. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

พระพรหมบัณฑิต. (2560). **พระไตรปิฎกสากล : วิถีธรรมจากพุทธปัญญา.**

พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระวิศรวัทร เตี้ยเกียก. (2551). **มหาสุขาวตัญญูสูตร.** กรุงเทพมหานคร: หอสมุดธรรมสถาน.

พุทธทาส อินทปัญโญ. (2559). **คู่มือมนุษย์.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

พุทธทาสภิกขุ. (2544). **คู่มือการศึกษาพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: ศยาม.

พุทธทาสภิกขุ. (2524). **ธรรมบรรยายวันล้ออายุ.** กรุงเทพมหานคร: ศยาม.

พุทธทาสภิกขุ. (2545). **เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา.** กรุงเทพมหานคร: ศยาม.

โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์ อภิชัย. (2539). **พระพุทธศาสนamahayan.** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สมาคมการศึกษาหมากูราชวิทยาลัย.

ศุภโชค ชุมสาย ณ อยุธยา. แนวคิดการหลุดพ้นในคัมภีร์สุขาวตัญญูสูตร. [สัมภาษณ์]. 22 มิถุนายน 2563.

สมภาร พรหมทา. (2540). **พุทธศาสนamahayan: นิยายหลัก.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2550). **พุทธศาสนamahayan.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สองศยาม.

_____. (2551). **พุทธศาสนamahayan, ฉบับปรับปรุงแก้ไข.** กรุงเทพมหานคร: สองศยาม.

เสฐียร พันธงสี. (2543). **พุทธศาสนamahayan.** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

เสฐียรโกเศศ นาคประทีป. (2546). **เรื่องพระโพธิสัตว์.** กรุงเทพมหานคร: สองศยาม.

เสถียร โพธิ์นันทะ. (2522). **ปรัชญามahayan.** กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ.

Cowell Edward Byles. (1972). **Buddhist Mahayana texts/ Vol. E.B. Cowell, F. Max Muller, J. Takakusa.** Delhi: Motilal Banaridass.

D. W. Chappell. (1987). **Chinese Buddhist Interpretations of the Pure Lands, Buddhist and Taoist Studies I.** Hawaii: The University Press of Hawaii.

Chappell, D. W. (2021). **Chinese Buddhist Interpretations of the Pure Lands** (pp. 23-54). Hawaii: University of Hawaii Press.

Kenneth Ch'en. (1964). **Buddhism in China**. New jersey: Princeton University Press.

Paul Williams. (1989). **Mahayana Buddhism**. New York: : Routledge.

Shinran. (1997). **The Collected Works of Shinran. (2 Vols)**. Kyoto: Jodo Shinshu Hongwanji-ha.